

PARTITIONUM
Theologicarum,
Disputatio IV.
DE
PROVIDENTIA.
In illustri VVittebergensi Acade-
miâ proposita,
PRÆSIDE
M. IACOBO MARTINI
Professore publico:
RESPONDENTE
M. VVILHELMO SCHVVÄGER.

—(1611)—

MAGDÆBURGI,
Excudebat Joachimus Boëlius
Sumtibus Clementis Bergeri Bibliopolæ
Witteberg: Anno 1611.

Theol.ev.dogm.
68 m 4

Reverendo, Clariſſ: & præſtantiff: Viro

D. IACOBO SCHOPPERO, S. S.
Th: D. Eximio, & in Almā Noriberg: Aca-
demiā, quæ eſt Altorffij P.P. Primario, &
R. Facultatis Th: Seniori Vigilantiff:
Fautori Patrono ac Promotori meo
ſuspiciendo.

E T

Nobiliſſ: Clariſſ: Experientiſſ: Viriſ

D. BENEDICTO MOSERO ΑΡΧΕΑΤΡΩ Carinthia-
co Feliciff: Agnato meo honorando.
D. LEONHARTO DOOLDIO, Πολιάρχω, & Physico,
Lib. Imp. Reip. Noriberg. celeberrimo,

D. D. D. Patronis ac Fatuoribus meis
colendis

Sacrum hoc Exercitium

Amoris

Honoris &

Observantiae cauſa

Dedico

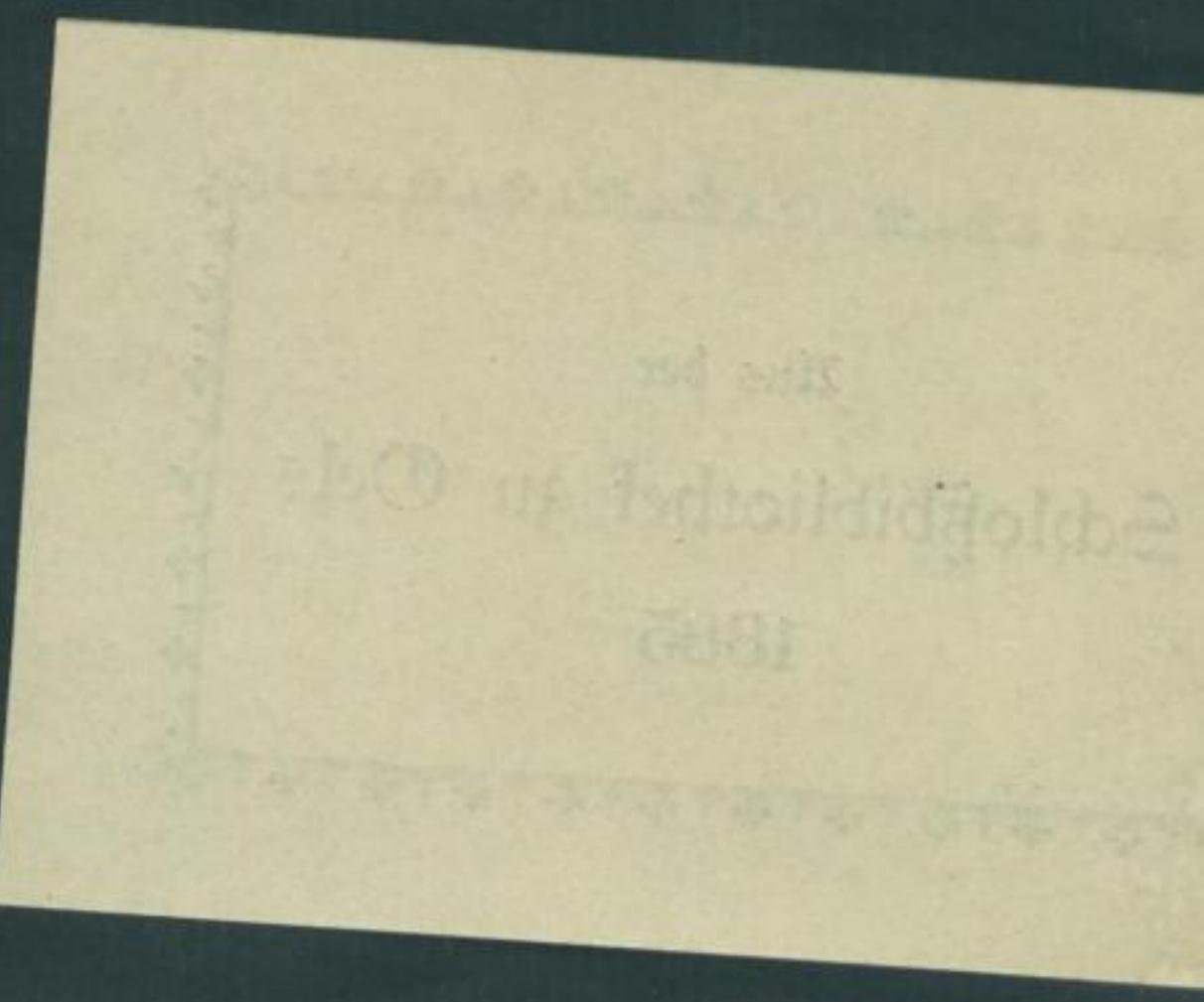
Offero

Conſecro

M. VVILHELMUS Shväg
Respondens.

Sächſische
Landesbibliothek
Dresden

Aus der
Schloßbibliothek zu Oels
1885

Typus huius disputationis.

Providentia consideratur partim

Defini- niti- vè: V- bi cō- sidera- tur porrò	1. Defini- tio: Vbi duo	2. An sit.	1. Quid vocabulum significet, & quæ eius Synonyma.		
			Generaliter In specie tantum: omnes quæ conservantur In individuo.		
2. Defini- tio: Vbi	Diffe- ren- tia: que sumi- tur à ratio- ne	Res For- mali, quæ inclusi- tudin- e subie- ctum quod vel	Particu- lariter circa a- nimalia partim		
			bruta: Rationa- lia. Cir- ca homi- nesversa turprovi- dēcia vel		
Divisi- vè: di- viditur vel in	Species: quæ	Actio- nes Contin- gentes: quæ in	1. Gene- ratione. 2. Vitæ cursu. 3. Morte Ecclesiam.		
			Necessariæ: genere Fortuitæ: sunt Casuales. Specie sunt vo- Generalis: luntariæ & contingentes; Circa quas Spe- cial. Bo- nas cir- cas Ma- las.		
Fine.					
Partes quæ sunt τεχνῶσις: διόκησις.					
Divisi- vè: di- viditur vel in	Species: quæ	τεχνῶσις κατ' ὀικονομίαν, quæ dividitur in	Universalem: Particularem.		
			Ordinaria: Extra & supra τέχνη φυσικήν Extraordi- naria: quæ vel		
A 2					

CONTINVATIO.

DE creatione, quâ res omnes productæ & factæ sunt hactenus: sequitur nunc tractatio de universalis omnium rerum creatarum conservatione.

THESES I.

Creator à rebus creatis non discessit, eas vel fortunæ committendo, vel alterius curæ permittingendo: verum sicut omnia propter seipsum condidit, ita etiam omnia suæ subiecit providentiæ: quæ partim definitivè, partim divisivè consideratur.

Providentia quid sit. 2. Definitionem igitur quod spectat, est Providentia, actio Dei externa, quâ ipse res universas sibi notissimas disponit & moderatur: & cum naturas à se conditas, tūm vero in primis Ecclesiam sustentat & conservat, ut illustrandæ ipsius glorie inserviant.

3. Vbi partim definitum, partim definitio observetur. Circa definitum notentur duo: Quid vocabulum significet & quæ eius synonyma. 2. An sit.

Definiti, 4. Providentia Græcis est περονία quæ Ciceroni de In nempe prevent. est, per quam futurum aliquid videtur, antequam videntiae fiat.

expliatio. 5. Verum significatio hæc si sola urgeatur, usus loquendi Ecclesiæ approbatus corrupit. Hoc enim loco actio, & in administrando mundo universo, non contemplatio sola in contuendo & antevidendo, quam quod fiat, occupata, intelligitur.

Praescientia & providentia idem sunt. Hæc quidem illam includit: nulla enim non præsciti provi-

provisio; non verò hanc illa. Præscientia enim Dei *videntia*
tantum ad notitiam & cognitionem spectat: Provi- non suut
dentia verò actio & paternæ beneficentiæ provida cu- idem.
ra est.

7. Providere enim est sollicitè curare, prospicere & *Providere*
consulere alicui. Sic Nahemi ad Ruth *cap. 3. v. 1:* Filia *quod signi-*
mea, quæram tibi requiem, & providebo, ut bene sit ficeret.
tibi. Hinc ad Deum transfertur *in Epist. ad Hebr. cap. 11.*
v. 40: Quoniam Deus de nobis melius quiddam provi-
derat. Libro verò Sapient. cap. 14. v. 3. ipsa προνέας vox
usurpata reperitur: Tua Pater πρόνοια gubernat: Idq; ex
effectoru inductione, &c. v. 4. actionis fine docetur.

8. In simili significatione utitur verbo *προνεῖν* Paulus
1. ad Timoth. 5. v. 8. Εἰ δέ τις τῶν ἴδιων καὶ μάλιστα τῶν
αιχμῶν δὲ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἡρνυται, καὶ ἐστιν ἀπίστα χείρων. Provi-
dere verò illud v. 4. dicit pietatem in domum propriā
exercere, & vicem rependere parentibus. Quod certè
non sola contemplatione, & visionis cognitione, sed
officiis quoq; & actione sollicitā præstatur.

9. Vnde Deus *apud Damascenum lib. 2. c. 29.* piè & eruditè dicitur, ὅτε ποιητὴς Καὶ προνοητὴς creator & provi- *προνοητὴς*
for: quæ eadem quoq; vocula extant apud Niceph. in
formula fidei Antiochenæ lib. 9. c. 5.

10. In hebræo quidem codice scriptorum canonici
corum Providentiæ vel providendi vocabulum non *videndi*
habetur, sed loco illius *videndi* verbum usurpatum. *vox in He-*
bræo.
Quòd verò illud, ubi pro providendi voce usurpatum
legitur, non nudè videre, sed providere, curare, pro-
spicere, significet, ex contextibus est manifestissimum,
Gen. 22. v. 8. ibid. 41. v. 33. Exod. 18. v. 21. 1. Samuel. 16. v. 17.
1. Reg. 12. v. 16.

11. Sic in re hac denotandâ utitur etiam sacra scriptura ordinatio
ordinationis voce, nempe quæ facta sit secundūm nor-

mam, regulam & dispositionem sanctissimæ sapientiæ
divinæ, *Psal. 119. v. 91. Psal. 148. v. 6. Sir. 17. v. 3.*

Providen- 12. Cæterum Providentiam hanc in Deo esse, quæ o-
tiam DEI mnes omnino res in hoc mundo gubernet, impii qui-
esse, proba- dem in corde suo negant, *Psal. 10. v. 4. Psal. 14. v. 1. Psal.*
tur. *53. v. 1.* Atq; hinc dicunt: Non videt Dominus, nec in-
telligit Deus Iacob, *Psal. 94. v. 7. Es. 29. v. 15. Ezech. 8. v.*

12. Verum eam qui negat, ipsum Deum inficiatur, vel
Ethnico Tullio teste, qui *in 2. de nat. deor. inquit.* Non
sanè multum interest, utrum quis neget, esse Deos, an eos o-
mni procuratione & actione privet: *Mibi autem, qui nihil*
agat, omnino esse non videtur.

13. Probamus igitur Providentiam divinam sequen-
tibus rationibus: I. Elegantissimâ mundi machinâ,
quæ tota tanto artificio disposita est, ut, qui rectè eam
intueatur, divinam Providentiam, vel naturâ duce,
confiteri necesse habeat. II. Testimoniis sacræ scriptu-
ræ *Psal. 36. v. 7. Psal. 113. v. 5:* *Quis sicut Dominus Deus no-*
ster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in
terrâ? Erigit de pulvere inopem & de stercore exaltat pau-
perem. Psal. 119. v. 19. Psal. 148. v. 6. Psal. 147. v. 7. & seqq.
Psal. 145. v. 9. item v. 14. 15. & seqq. Psal. 136. Prov. 16. v. 9.
Sap. 6. v. 7. item 12. v. 13. item 14. v. 3. Matth. 5. v. 45. cap.
10. v. 19. 20. Luc. 21. v. 17. Job. 5. v. 17. Act. 14. v. 17. Act.
17. v. 25, 28. coloff. 1. v. 17. Heb. 1. v. 3. 1. Pet. 5. v. 7. III. Ope-
ribus istis summis, quorum ratio ex naturâ peti non
potest. Illorum in numero sunt: Conservatio Noæ &
domesticorum tempore diluvii *Gen. 6. v. 18.* Liberatio
Lothi ex Sodomorum incendio, *Gen. 19. v. 12.* Partus
Saræ *Genes. 21. v. 2.* Iosephi peregrinatio & captivitas
Gen. 25. v. 5. Extractio Mosis ex mari, *Exod. 2. v. 5.* Israë-
litarum protectio, *Deuteronom. 2. v. 7.* Quies solis, *Jos. 10. v.*
13. Sir. 46. v. 5. Regressus solis. *Reg. 20. v. 11. Esaiæ 38. v. 8.*

Di-

Discessus maris rubri & Iordanis *Exod. 14. v. 22. Jos. 3. v. 16. 4. Reg. 2. vers. 8.* & *14. Conservatio trium iuvenum Dan. 3. v. 49.* Item Danielis inter leones *Dan. 6. v. 21.* Robur Samsonis *Jud. 14. v. 6.* & *15. Partus Elisabethæ Luc. 1. v. 4.* Obscuratio solis in plenilunio. *Mattb. 27. v. 45.* &c. Haec tenus definitum.

14. In definitione primo loco occurrit *genus*, quo Providens finimus Providentiam actionem externam. Quod manifestum esse putamus ex precedentibus. Huc spectat prior definitio Damasceni lib. 2. de fid. orth. c. 29. πρόνοια ἐστι, η ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη θημέλεια: Providentia est cura, quæ ex Deo est in illa, quæ sunt. Item, quando Deum dicit ποιητὴν καὶ προνοητὴν. Ut enim ποίησις Θεοῦ est actio externa: ita etiam πρόνοια.

15. Isteinde differentia sumitur partim à ratione formalis, partim à fine. Differētio.

16. Ratio formalis involvit subiectum, nempe quod sit conservatio & gubernatio omnium rerum, & potissimum Ecclesiæ. Huc respexisse videtur Damascenus alterâ tuâ definitione, quâ inquit: πρόνοια ἐστι βέλησι Θεοῦ, διῆν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει. Providentia est voluntas Dei, per quam omnia, quæ sunt, convenientem gubernationem suscipiunt. Ratio formalis provid.

17. Ratione hac formalis distinguitur hæc actio à creatione, per quam omnia sunt creata, & ex nihilo producta, ut essent & existent; hac vero conservantur & reguntur.

18. Subiectum sive obiectum Providentiæ sunt omnia, quæ sunt & esse dicuntur. Sunt illa vel res, vel actiones. Subiectum provid.

19. Versatur itaq; i. circa res creatas in universum omnes, nempe uniuscuiusque naturam & vires in primo ortu & creatione inditas conservando & sustentando. I. Sunt res omnes.

tando, nec non singularum species iusto ordine propagando. Job. 28. v. 25. Psal. 119. v. 89. Psalm 148. v. 5. Hebr. 1. vers. 3.

20. Conservantur itaq; res creatæ, quæ aut specie suâ tantum; aut quæ etiam in individuo suo fixa permanent.

21. Specie conservantur res ortui & interitui subiectæ, nempe quæ generatione naturali propagantur, nec non infirmitate, fluxuq; naturæ percunt & deficiunt.

22. Speciei namq; individua intereunt, & successivè permutantur: siquidem cā sunt lege condita, ut non eadem manerent numero, sed duntaxat specie: Interim quam diu in suo individuali esse persistunt individua, tam diu etiam singula conservari rectè dicuntur.

23. Manifestissimum inde est, generationem ad rerum conservationem pertinere, licet per caussas secundas illa fiat. Quandoquidem caussæ secundæ sic conservantur, ut earum effectus naturalis rectè ex iis, naturaliterq; fluat.

24. Brutorum quoq; sustentatio huc pertinet Psalm 147. v. 9. Psal. 137. v. 26. Psal. 145. v. 15. Psal. 10. 4. v. 21. & 29. Tum quòd pluvia, nix, grando, agrorum fertilitas à Deo proficiscantur, ut id ex plurimis sacræ scripturæ locis abundè constat. Deut. 28. v. 11. 12. & 23. v. 24. 3. Reg. 18. v. 1. Psal. 104. v. 13. Psal. 147. v. 16. 18.

25. Deinde particulariter circa animalia partim bruta, partim rationalia, nempe homines, occupata est Providentia divina.

2. Particulariter animalia.
Circa bruta. 26. Brutorum animantium clementem & planè paternam agere curam, ex sacris literis notissimum est Gen. 1. v. 29. Job. 39. v. 3. Psal. 104. v. 21. & 22. Psal. 147. v. 9. Psalm 136. v. 25. Psal. 145. v. 15. Matth. 6. v. 26. c. 10. v. 29. Lucæ 12. v. 6. & 24.

27. Ver-

27. Versatur Providentia divina circa homines, partim in genere omnes, partim in specie circa Ecclesi- mines. am.

28. Circa omnes homines ita versatur Providentia, 1. Omnes i- ut reverâ in eius generatione, vitæ cursu, & morte i- genere. psâ sit satis conspicua.

29. Ad generationem pertinet formatio, vivificatio, 1. In gene- ratione ad & nativitas.

30. De formatione ita loquitur Jobus c.10. v. 8: Manus quam per- tue plasmaverunt me, & fecerunt me totū in circuitu &c. tinet. Nonne sicut lac mulsiſti, & sicut caseum me coagulaſti? Pelle ^{1. Forma-} & carnibus vestivisti me, ossibus & nervis compegiſti me. ^{tio.}

31. De vivificatione ita legimus Actor. 17. v.28: In ipso 2. Vivifica- & vivimus & movemur & sumus. Ibid. vers.25: Ipse dat tio. omnibus vitam & inspirationem & omnia.

32. De nativitate ita apud Jobum cap.10. v. 18.legimus: 3. Natività. De vulvâ eduxisti me. Item Psal. 22. v.10. Tu es, qui extra- tas. xisti me de ventre; spes mea ab uberibus matris meæ: in te projectus sum ex utero. Psal.71. v.6: innixus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es eductor meus.

33. In vitæ cursu primum est infantia. Ubi Deus sum- 11. In vite munum amorem erga parvulos infantes parentibus in- cursu. fundit; absq; quo li esset, nulli omnino vel annum du- rare possent. Per omnemverò vitam eos ita fovet, ut Angelos illis attribuat, Matt.18.v.10. Qui etiam deinde per totam reliquam vitam omnia mala ab illis arce- ant Psal.34.v.8.Psal.91.v.11, 12. Job.1.v.20. Imò sub um- brâ alarum suarum tutos eos præstat Psal.91.v.4. Ps.121. v.4. Nam ubiq; per totam vitam Deus suis adest, illo- rumq; vitæ cursum omnem, finem quoq; & omnia, qm secunda, quām adversa, clementissimè simul & prudentissimè semper & ubiq; moderatur Psal. 139.v.2. Proverb. 22. v.2. Matth.6.v.25. 1. Timoth.6. v.17.

34. Mortis quoq; terminum divina Providentia sibi vendicat , quem hominibus præfigit , cuius metam transilire nemini datum fuit unquam. Sic destinatur morti Aaron Num. 20. v. 24. Moses, Deut. 32. v. 49. Sic Job. 14. v. 5. dicitur : Determinati sunt dies hominis , numerus mensium ejus apud te est . Constituisti terminos ejus , qui præteriri non poterunt . Matth. 10. v. 30. Vestri autem & capilli capitis numerati sunt : Nolite ergo timere .

35. Hunc verò terminum respectu & conditione quâdam certâ constitui existimamus. Multis enim terminus hic per naturalia media maturatur ; atque hinc matura mors dicitur : Multi verò , non expectato hoc termino , in immaturam minusque naturalem mortem præcipitantur : quam , si Deo parvissent , certò effugere potuissent . Sic Israëlitæ naturalem vitæ terminum præveniunt Num. 14. v. 29. Deut. 1. v. 35. Sic Absolon ante diem miserè perit , 2. Reg. 18. v. 14. Et maximum clarissimumque huius rei argumentum est , quod Deus impiis vitæ brevitatem minatur , piis contrà vitæ longævitatem promittit Exod. 20. v. 12. Deut. 5. v. 6. Ephes. 6. v. 3. Deut. 32. v. 47. Quam etiam Ezechiae Regi præstítit 4. Reg. 20. v. 6. 2. Paral. 32. v. 24. Es. 38. v. 5.

36. Specialiter tandem occupata est Providentia Dei in iis , quæ ad solius Ecclesiæ fines se extendent , quibus Deus utitur in custodiendo , consolando , docendo , iustificando , & salvando . Deut. 32. v. 9. Psal. 77. v. 21. Psal. 91. v. 11. 2. Cor. 2. v. 1, 2. 2. Cor. 3. v. 5, 6. 2. Cor. 4. v. 6. Ephes. 3. v. 2. 1. Timoth. 4. v. 10. 2. Timoth. 2. v. 7.

37. Et si divinæ huius Providentiæ exempla desideras , ubi sanctis suis paternam suam solicitudinem

&

& curam Dominus demonstravit, extant illorum quām plurima: in Abrahamo Gen. 12. v. 1. in Isaaco ibidem 26. v. 2. in Iacobo ibid. 28. v. 13. in Iosepho ibid. cap. 45. v. 5. in Mose, Exod. 25. in Davide 1. Samuel. 6. v. 12. in Eliā & Sareptanā 1. Reg. 17. v. 9. in Eliseo 2. Reg. 6. v. 18. in Iobo Job. 1. v. 12. in Magis Matth. 2. v. 12. in Iosepho ibid. v. 14. in Petro Act. 12. v. 7. in Paulo & Timotheo ibid. 16. v. 6. & similibus.

38. Denique occupata est Providentia divina circa omnes actiones sive res, quae geruntur. Ut enim præpotens Deus noster res omnes sustentat: sic quoque naturales & initiò eis insitas vires ac facultates ad agendum conservat. Act. 17. v. 28. In ipso vivimus, movemur & sumus.

39. Actiones vel sunt necessariae vel contingentes. II. Actio-

40. Actiones necessariae sunt naturales. Quae tamen non: non ἀπλῶς & absolutè necessariæ censendæ sunt. Discuntur enim tales tantum πρός οὐκανάς; πρός δεὸν non necessarium. Ille enim liberè agit & nullâ necessitate teneatur.

41. Referatur huc dictum Iustini: ὁ δεὸς σὺν ἔμμετροις ξεχειρίζει τὴν δύναμιν: οὐ γάρ νόμῳ ηὔξει μέτρῳ φύσεως ἐργάζεται ὁ δεὸς, αὐτὸν αὐθεντίᾳ βραλλεῖ τὴν μηδενὶ ἀπορημένην πρός ποίησιν, δημιουργού ποιεῖ. Deus non habet demensam facultatem: Nam Deus non lege & demenso nature operatur, sed liberè consilijs voluntate, quæ nullare constituitur ad ea, quæ velit, efficienda. Nam ut versus Domini Philippi habent lib. 1. Epigram. 59. v. 13.

Non Deus est Numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.

B 2

Ipse

*Ipse potest Solis currūs inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare jubet.*

Vel contin- 42. *Actiones contingentes in genere sunt fortuitæ & gentes.* casuales: in specie voluntariæ & liberæ.

43. Providentia itaq; divina etiam eò usq; sese exten-
dit, ut, quæ solâ fortunâ vel casu facta nonnullis vi-
dentur & dicuntur, illius expertia non sint. *Deut. 19.
v. 45. Exod. 21.v.12, 13. Proverb. 16. v.33. In sinum proijcitur
fors, & Iehovæ est omne judicium ejus.*

Actiones
liberae. 44. Circa actiones liberas occupatæ divinæ Provi-
dentiæ consideratur ratio vel generalis, vel specialis.

45. Generalis ratio in tribus potissimum consistit:
I. Quòd mirabili & sibi soli cognitâ ratione Angelos
hominesq; conservat, quorum aliàs natura sine pater-
nâ hac & benignâ sustentatione ne uno quidem tem-
poris momento consistere & durare posset, *Psal. 124. v.1.
Col. 1. v. 16. & 17.* II. Quòd subministret insuper actio-
num organa potentiamq; naturaliter operandi suffici-
entem largiatur *Psal. 127. v.1,2.* III. Quòd quaslibet a-
ctiones ad finem certum iudiciisq; suis congruentem
perducat.

46. *Actiones* hæ vel sunt *Angelicae*, vel *humanae*: & u-
træq; vel *bonæ* vel *malæ*.

Actiones
Angelicae
bonæ. 47. *Actiones Angelicae bonæ* sunt Angelorum bono-
rum, quos ex D E I Providentiâ, nec non secundum
D E I voluntatem & velle & agere, in dubium nemo vo-
care potest, *4. Reg. 6. v. 17. 4. Reg. 19. v. 35. Psal. 103. v. 21.
Esa. 37. v. 36. 2. Maccab. 3. v. 26. Matth. 3. v. 26.* Item 10. v.
29. Item 11. v. 8.

Actiones
malorum
Angeloru. 48. *Malæ actiones* sunt Angelorum malorum sive
Diabolorum. Hi quidem, attestante sacrâ scripturâ, ad
voluntatem D E I sese non accommodant, sed contra-
cam

eam omnis generis mala moliuntur: Non tamen otiosa & h̄c est Providentia divina, sed valde negotiosa: Quandoquidem maligni hi Spiritus ab illâ nolentes volentes coëcentur, ut id satis liquet ex historiâ Jobi, l. & 2, Job. Item 3. Reg. 22. v. 21, 22.

49. Hinc, licet tanquam rugientes leones circumneant & indefesso studio quærant, quem devorent, 1. Petr. 5. v. 8. nihilominus tamen ne fues quidem lædere possunt, nisi concedente Christo, Luc. 8. v. 32. nedum aliquid efficiant in negotiis gravioribus & magis arduis, qualia sunt, quæ regnum Persicum, item persecutionem spectant. Dan. 10. v. 3. Item quæ fœminam gravidam, Apocal. 12. v. 6. quæ Christi tentationem Matth. 4. v. 1. Iobi divitias, pecora, familiam, liberos, Job. 1. Iobum ipsum Job. 2.

50. Actiones porrò humanas quod spectat, de illis in genere, nempe tām bonis, quām malis, loquitur Ieremias cap. 10. v. 23. Novi Iehovā, quod non est hominis via eius, nec viri ambulantis, ut præparet gressum. Et Proverb. 5. v. 21: Coram oculis Iehovæ sunt viæ viri, & omnes semitas eius ponderat. Job. 34. v. 21.

51. Specialis ratio Providentiæ divinæ circa hasce actiones, in eo consistit, quod diverso modo bonas, diverso verò malas gubernet.

52. Bonas gubernat Deus, distinguente Damasceno, Bonas actioνες κατ' εὐδοκίαν καὶ ἐρέγγειαν: Malas verò καὶ συγχάρησιν. nes quomo-

53. Ergo primū gubernat actiones κατ' εὐδοκίαν, do hoc est, I. volendo & approbando, Psal. 147. v. 11: Beneplacitum est Dominō super timentes eum. II. Summā severitate præcipiendo Deut. 4. v. 2. ibid. 12. v. ult. Exod. 20. Levit. 19. v. 2. III. Benignitate maximā iuvando, Levit. 26. v. 13. Deut. 28. v. 13. Psal. 147. v. 11. Philip. 2. v. 13. IV. Singularia quādam organa principaliter ad

*Circa ma-
las actiones
quomodo
occupatur
Providen-
tia divi-
na.*

cas operationes excitando *Jud. 4. v. 6. Barach. Jud. 6.
v. 11. Gideo cap. 13. 5. cap. 15. v. 14. Simson. Exod. 4. Mo-
sen & Aaron. V. Et tandem suis in autoribus donis
atq; præmiis singularibus exornando. Exod. 20. v. 6.
Psal. 37. v. 4. 1. Timoth. 4. v. 8.*

S 4. Circa malas verò res versatur Providentia Dei
καὶ συγχώρειν, hoc est, I. Non volendo, vel approban-
do, vel iuvando, *Psal. 5. v. 5, 6. Exod. 23. v. 7, 14. Dan.
13. v. 53. 1. Job. 2. v. 16.* II. Sed toto animo abominan-
do, *Zach. 8. v. 17. Proverb. 16. v. 5.* III. Ideoqué non
mandando, sed severissimis legibus suis prohibendo
& maledicendo, *Deut. 27. v. 15, 16, 26. Gal. 3. v. 10.* IV. Pœ-
nissimum corporis, tum animi plectendo, *Psal. 10. v. 21.
Psal. 73. v. 18. Sap. 14. v. 32. Gen. 4. v. 11. Cain. Gen. 9. v.
25. Ham, Gen. 19. v. 24. Sodoma, Num. 16. v. 32, 33. Do-
than, Corah, Abiram. Luc. 16. Divitem. Matth. 25.
v. 41. Omnes impios.* V. Impediendo sæpenumerò
pessimos impiorum & Satanæ conatus: *Quod ex Io-
sephi, Israëlitarum, Pharaonis, Iobi, Davidis & totius
Ecclesiæ historiâ manifestum est.* VI. Permittendo,
Psal. 81. v. 12, 13. Actor. 14. v. 16. item 17. v. 30. August. in
Enchirid. ad Laurcnt. cap. 100. inquit: *Miro & inef-
fabili modo non fit præter ejus voluntatem, quod fit contra
eius voluntatem: quia non fieret, si non sineret, nec utiq;
nolens sinit, sed volens.* VII. Homines iustè deserend
& suis cupiditatibus tradendo, *Rom. 1. v. 24, 26, 28.*
Dicitur autem Deus deserere, tradere desideriis: Dum
enim minus cohibet ingenitam hominibus pravita-
tem, ipsa exasperatur. Unde August. in *Psal. 69.* in-
quit: *Addit DEUS iniquitatem super iniquitatem non
vulnerando, sed non sanando, sicut febrim aut morbum
augemus, non morbum adhibendo, sed non succurrendo.*
VIII. Pro iustissimo suo arbitrio determinando, *Jer.*

10.

10. v. 32. Job. 5. v. 12. Psal. 37. v. 32, 33. Psal. 55. v. 23, 24. Ps.
129. v. 4. Proverb. 16. v. 9. Es. 37, ad Senacheribum, mi-
nantem extrema Ezechiæ & urbi Ierusalem, Deus in-
quit: *Quum fureres adversum me, superbia tua ascendit
in aures meas. Ponam ergo circulum in naribus tuis, & fræ-
num in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti.*
Eventus quoque respondet dictis *Jeremiæ 5. 1. Cor. 10.*
Fidelis est Deus, &c. Matth. 23. Scribæ & Pharisæi di-
cuntur implere mensuram peccando. Job. 1. & 2. Deus
metam figit Diabolo, quam in affligendo Iobo non
excedat. 1 X. In bonos fines commutando Rom. 8. v. 28:
Scimus, quoniam diligentibus Deum, omnia coope-
rantur in bonum. Gen. 45. v. 5. ibid. 50. v. 20. Et huius rei
præclarum habemus exemplum in crucifixione Chri-
sti, quam Diabolus & scelestæ Iudæorum turba ad in-
terencionem direxerat, Deus verò ad salutem totius
humani generis eam convertit. Atq; pertinet huc il-
lud August. in Enchirid. c. 10. Neg. *DEUS ullo modo si-
neret mali esse aliquid in operibus suis, nisi usq; adeò esset o-
mnipotens & bonus, ut benefaceret etiam de malo.* X. In
specie sèpius peccata peccatis puniendo, Es. 10. Ad pu-
niendos Iudæos utitur Deus operâ Assyriorum, quos
postea quoq; punit. Sic Simei maledicit Davidi 2. Sa-
muel. 16.

55. Hic primum *πόρισμα* est verus intellectus Phrasum nonnullarum sacræ Scripturæ, quæ duriusculæ quædam nonnihil videntur, nempe quando Deus dicitur I. In-
Scripturæ durare Exod. 7. v. 3. cap. 9. v. 12. Es. 63. v. 17. II. Excæca-
re, impinguare cor, Es. 6. v. 10. Matth. 13. v. 14, 15. Marc. tur.
4. v. 12. Luc. 8. v. 10. Job. 12. v. 40. Rom. 11. v. 8. III. In-
mentem omnis iudicii expertem tradere, Rom. 1. v. 28.
IV. Inebriare furore, Es. 63. v. 6.

56. Sunt

58. Sunt enim hæc & similes phrases tantum de permissione intelligendæ, nempe quod Deus duntaxat permittat, ut in errore suo maneat.

57. Probo. I. textibus scripturæ, ubi dilucidissima hæc habetur explicatio Rom. 1.v.25. usq; ad finem capit. Es. 5. v. 45. Psal. 81. v. 12. II. Ne Deum autorem peccati faciamus. III. Ne contradictionem admittere cogamur, tūm in Mose ipso Exod. 7.v.3.c.9.v.12. Ego indurabo cor Pharaonis: & Exod. 7. v.13. Et 22. cap. 23.c.8. v.15, 19, 32. c.9. v.7, 34, 35; Roboravit se cor Pharaonis: tūm in cæteris sacræ scripturæ libris Hebr. 3. v.8. Prov. 22. v. 14. c. 29. v.1. Es. 6. v. 10.

Malum cul-
pæ & pœ-
næ quomo-
do distin-
guantur.

Malum pœ-
næ.

58. Alterum πόνημα est discrimin inter mala culpæ & mala pœnæ, quod indigebatur eo, quod Deus dicebatur sæpius peccata peccatis punire.

59. Sunt igitur mala pœnæ, quæ Deus iustissimo suo severissimoq; iudicio peccatoribus per iustissimam cuiusdam boni privationem irrogat.

60. Hæc eatenus Deus pro iusticiâ suâ operari dicitur, quatenus ulciscitur iniurias nomini suo illatas, & hominum peccata in furore suo visitat.

61. In hac verò ultione & iustitiæ suæ Providentiâ modo sanè admirando & stupendo (qui tamen Deum secundum sapientiam suam à peccati cauſatione planè vindicat) utitur Deus sæpiissimè hostium suorum, tūm Diaboli ipsius, tūm perditorum horum sceleratâ operâ & studiis, machinationibusq; impiis.

62. Vnde fit, ut fur deprædatorem spoliet, delicta q; delictis compensentur, dum malus ab aliis ea patitur, quibus aliorum innocentiam sceleratè læsit, adeò, ut pessima etiam hominū consilia, pessimiq; Diaboli conatus iustitiæ divinæ & honori gloriæq; inservire, bo-
nisq;

nisiq; ad vitæ emendationem prodesse coguntur, aree
sanè admirandâ.

63. Vbi verò opus D e i & peccata malorum, licet hīc
coniungantur & quodammodo uniantur, accuratè
distinguenda sunt.

64. Malum enim illud, quod impii contra D e u m
committunt, dum vel inscii, nihilq; minùs cogitan-
tes, aut etiam inviti, vel prompti quoque, sed alio fine,
quām quo Iehova, ducti, iusticiæ divinæ decretum in
malis affligendis puniendisq; in actū deducunt & ex-
equuntur, non est ipsum opus divinum, quia id con-
sideratum, prout à suo fluit autore, simpliciter pecca-
tum & malum est, ideoq; abominatio coram D o-
MINO.

65. Quòd autem factum illud deinde fit ultio, id à
D eo.

66. Omnis enim ultio, quæ iusta, à D eo est, ideoque
opus effectumq; sapientissimum sanctissimumque,
secundūm exquisitas iusticiæ sapientiæq; leges ac-
curatè institutum & factum dici potest.

67. Hinc illi qui in eâ administrandâ sincero rectoq;
corde verlati sunt, omnino propterea laudantur, quòd
rectè pièq; egerint, ut David, multiq; alii reges popu-
li Israëlitici. Qui verò aliud aliquid quām divinum
honoré quæsiverunt, vel qui à præscripto mandatoq;
D e i discesserunt, ut Saul in Amalekitarum interne-
cione, licet Domini opus peregerint, D eo tamen mi-
nimè probabantur, sed gravissimè (non quòd Iustitiae
inservierint, sed quòd malè, aliud cogitantes operan-
tesq; inservierunt) vel in ipsâ etiam executione puniti
sunt. Sic *Jeremias* 10. Iehova iræ suæ opus iustissimum
manifestè distinguit à fructu cordis regis Assur: & ta-

C

men

men opus illud devastationis, quod Assur perficiebat,
suum esse testatur: Iusticiæ opus rectum, & iræ severi-
tas sancta: fructus vero ille cordis Assur, malus.

*Malum cul-
pe.* 68. Malum culpæ est ipsa avocia, quæ iusticiæ bonoq;
contraria, iram Dei punientem provocat, & pœnæ
malum peccanti, nisi fiat remissio, attrahit.

69. Atq; hoc malum cum iustitiæ divinæ planè ad-
versetur, à Providentiâ Dei nequaquam oritur aut
prodit; licet circa illud quoq; Providentiæ cura, et
iam non prævisione solâ, versetur, ut patet ex iam ex-
plicatis.

*Finis Pro-
videntiæ
divinæ.* 70. Cæterum finis Providentiæ divinæ est primùm
gloria Dei, *Psal. 19. v. 2. Prov. 16. v. 4.* Deinde ut mali
puniantur, & pii salventur. Ita enim Deus noster tūm
bonis, tūm malis prævidet, ut omnibus creatis utatur
ad horum pœnam, illorum vero salutem, *Sir. 39. v. 30,*
*32, 33. cap. 40. v. 9. & 10. Psal. 141. v. 8. Exod. 8. ranæ, pedi-
culi. Exod. 9. pestis, ulcera grando, tonitru, fulgur.
Exod. 10. locustæ, tenebræ. Num. 12. v. 10. lepra. Num. 19.
v. 31. abyssus. Num. 21. v. 6. igniti serpentes. Jon. 2. v. 1.*
Cetera voluntatem faciunt Domini. Atq; hactenus de-
finitio Providentiæ.

*Divisio
Providen-
tiæ.* 71. Porro Providentia dividitur in partes & in species.

72. Partes sunt duæ πρόγνωσις & διοίκησις.

73. πρόγνωσις sive Præscientia est, quâ Deus omnia,
quæ futura sunt in tempore, coram videt, priusquam
fiant.

74. Eius enim visio est omnium temporum visio, in-
finita infinitæ sapientiæ comes, quæ nullis prohibe-
tur tenebris, nullâq; finitur terminaturve rerum ob-
scuritate, sed æternitatem totam, omneq; omnino
tempus uno actu penetrat.

75. Hæc

*Partes.
πρόγνω-
σις.*

pe.

*πρόγνω-
σις.*

pe.

75. Hæc in se considerata non aliter ad peccata & mala sese habet, quād ad bona, recta, & à D e o creata.

76. Non enim magis hæc, quād illa, licet libenter bona, non libenter mala, priusquam fiant & sint, videat. *Jerem. 1. v. 5. Psal. 139. v. 2.*

77. Διόικησις est dispensatio & administratio omnium, 2. Διόικη-
quæ uspiam sunt, fiunt, & futura, per πρόγνωσιν vi- σις.
dentur.

78. Atque hæc pars formalem rationem τῆς προνοίας
continet.

79. Hæc igitur si non cognoscatur & credatur, vana
est omnis de Providentiâ fides. Siquidem huius po-
tiūs, quād Præscientiæ respectu Providentia dicitur,
ut patet ex illis, quæ hactenus explicata sunt.

80. Species Providentiæ sunt προνοία καὶ ὀικονομία & *Species*
προνοία καὶ εὐδοκία. *Providen-*

81. Distinctionem hanc monstrat David *Psal. 147. tiae.*
Et quidem ὀικονομίᾳ v. 8, 9, 10. εὐδοκίᾳ v. 11. & cum pri-
mis v. 19. & 20.

82. προνοία καὶ ὀικονομία est actio D e i, quā commu- προνοία
nem & usitatum naturæ cursum fovet, impertiens re- καὶ ὀικο-
bus singulis vires & motus, ut pro naturæ suæ modulo νομίᾳ.
agere possint.

83. Providentia hæc dividitur in Universalem & Par- *Dividitur.*
ticulariem. *in*

84. *Universalis* sive generalis est, quā Deus totius *Universa-*
naturæ ordinem, in creatione primâ institutum, in- *lem,*
tegrum & incolumem conservat. *Psal. 119. v. 89.* item
148. v. 5. Job. 28. v. 25. Hebr. 1. v. 3. Job. 5. v. 17. Actor. 17.
v. 25. Coloss. 1. v. 17.

- particula-** 85. *Particularis sive specialis est, quā Deus non tan-*
nem: *tum in genere omnes res, sed quascunq; singulares &*
individuas, easq; non præstantes tantum & preciosas,
sed abiectissimas quoq; & vilissimas conservat & gu-
bernat. Matth. 6. v. 28. cap. 10. v. 29.
- πρόνοια** 86. *Πρόνοια καὶ ἐυδοκίᾳ occupatur in iis, quæ ad solius*
καὶ τὸν Εὐδο- *Ecclesiæ fines se extendunt, quibus Deus utitur in*
κίᾳ. *docendo, consolando, regenerando, iustificando &*
salvando, 2. ad Cor. 2. v. 1. & 2:2. ad Cor. 3. v. 5. 6. ibid. 4.
Divisio. *v. 6. ad Eph. 3. v. 2. 2. ad Timoth. 2. v. 7.: Subdividitur in or-*
dinariam & extraordinariam.
- Ordinaria** 87. *Ordinaria est καὶ τὰξηγαῖα, quæ ordinem sequi-*
ται τὰξη- *tur communem, quo Deus homines in Ecclesiâ ad sa-*
ζερατική. *lutem perducere vult & solet.*
- Extraordi-** 88. *Extraordinaria est actio specialis & planè extra-*
naria. *ordinaria.*
- Duplex.** 89. *Est duplex, nempe extra & supra τὰξηγαῖα vel φυσική,*
vel ἀρχαῖα.
- I. Extra &** 90. *Illi sexempla sunt, quies Solis Jos. 10. v. 13. Sir. 46.*
supra τὰξ- *v. 5. Item regressus eius 4. Reg. 20. v. 11. Es. 38. v. 8. Disces-*
ηγαῖα φυσι- *fus maris rubri & Iordanis Exod. 14. v. 22. Jos. 3. v. 16.*
κή. *4. Reg. 2. v. 8, 14. & omnia alia miracula, quæ à Deo si-*
ve mediatè, sive immediate sunt facta, quæq; sunt τεκ-
μέσα singulariter præsentis Dei. Huius exemplum est
z. Extra & *conversio Pauli frementis: Item miraculosa super A-*
supra τὰξ- *postolos effusio Spiritus S. & id genus alia.*
- Errores.** 91. *Tandem Errores, quos hic damnamus sunt: Pri-*
I. *mus Ethnicorum illorum, qui nullam omnino Providentiam divinam admittebant: imò miserum futurum*
Deum aiebant, si occupatus rerum creaturarum cu-
ram gereret: de quibus loquitur Psal. 73. v. 11. In errore
hoc

Hoc fuit *Plinius Nat. hist. lib. 2. cap. 7.* Item *Cajus Vellejus Senator Roman. Cic. 1. de nat. Deor.*

92. Deinde Epicureorum, qui omnia fortuitò fieri, impiè opinabantur: videatur *Cic. lib. 1. de nat. Deor.* Item *Plinius Nat. hist. lib. 2. c. 7.* Fit etiam huius furiosæ opinionis mentio in *Sacris Sap. 2. v. 2.* 2.

93. Tertiò Stoicorum, qui omnia fato, hoc est, immutabili necessitate, & æterno atq; inexplicabili causarum nexus fieri, flagitosè statuebant. Videatur *Cic. lib. 1. de Divin.* Item *lib. de Fato.* 3.

94. Quartò superstitionum nonnullorum Astrologorum, qui ex siderum positu & cæli habitudine, non tantùm eorum, quæ ex meritis caussis naturalibus fluunt, coniectationes venantur (quas haec ten⁹ ad plurimorum rerum utilitates accommodatas esse, nemo nescit) verūm etiam ea, quæ ex mente & voluntate liberâ proficiscuntur, se ordine recitare, & antequam fiant, enumerare posse nugantur, atq; ita hominum animos à paternâ D̄i Providentiâ ad Stoicas opiniones inclinant & abducunt. 4.

95. Quintò, Calvinianorum, qui Stoicos imitantes ex Providentiâ & Decretis Dei æternos causarum nexus complicantes, omnes Theologiæ partes, imò omnia, quæ in mundo sunt, necessitate inextricabili illaqueant. Videatur *Calvin. lib. 3. inst. cap. 23. sect. 6, 7, 9.* Beza in *Colloq. Mompel. ad dogma 8. de Prædest. fol. 579.* Rennech. in aureâ suæ salutis catenâ *cap. 6. pag. 28,* 5. 31. & cæteris.

96. Sextò; Errant etiam illi ex Calvinianis, qui, ~~neg~~cio ex quâ Grammaticâ, probare conantur, verbum
C 3

bum indurare actionem intensiorem, quia sit ex coniugatione Piel. Quasi verò non etiam in hac coniugatione Permissio notetur, Exod. 1. v. 17. Obstetrices vivificaverunt pueros, id est, vivere sinebant: Jos. 2. v. 13. vivificabis patrem meum: pro, vivere sinetis, Deut. 20. v. 16. Non vivificabis omnem animam, pro, non vivere sines. Jud. 21. v. 14: Quas vivificaverant, pro, quibus vitam concesserant.

DEO LAUS ET GLORIA.

Theol. ev. Dogm. 68^m, 4